

Γενοκτονία και Ηθική Ευθύνη

Έξω ο ήλιος λάμπει, είναι μια όμορφη μέρα, στην Βασιλεία της Ελβετίας το τραγούδι της Αυστρίας κέρδισε στην Γιουροβίζιον και 1250 χιλιόμετρα μακριά από την Αθήνα, δηλαδή περίπου 440 χιλιόμετρα πιο κοντά σε μας από το ευρωπαϊκό γύρι της Βασιλείας, στην Γάζα, 2 εκατομμύρια άνθρωποι έχουν καταδικαστεί σε θάνατο από λιμό, καθώς το Ισραήλ έχει μπλοκάρει κάθε ανθρωπιστική βοήθεια, στερώντας σκόπιμα από τον πληθυσμό φάρμακα, τροφή και νερό. Ήδη 22% του πληθυσμού της Γάζας, σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΗΕ, υποφέρει από ακραία έλλειψη τροφής που οδηγεί σε υποσιτισμό και θάνατο, ενώ σκελετωμένα παιδιά, όπως η 5 μηνών Σιβάρ Ασούρ, αργοπεθαίνουν μπροστά στα μάτια των γονιών τους, αν έχουν ακόμα γονείς. Παράλληλα ο Νετανιάχου διατρανώνει περήφανα «ότι δεν υπάρχει καμία περίπτωση να σταματήσουμε τον πόλεμο» και ψάχνει χώρες που θα υποδεχθούν τους εναπομείναντες Παλαιστινίους, αφού διακηρυγμένος στόχος της κυβέρνησής του είναι να τους εξαφανίσει από την Γάζα, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο.

Θα μπορούσα να συμπληρώσω πολύ περισσότερα, αλλά εδώ και καιρό οι δημοσιογράφοι του κόσμου το κάνουν πολύ καλύτερα από μένα. Όποιος ενδιαφέρεται μπορεί για παράδειγμα να παρακολουθήσει τα ρεπορτάζ του BBC, που δεν φημίζεται για τα φιλοπαλαιστινιακά του αισθήματα, ουδείς όμως μπορεί να θίξει την αξιοπιστία του. Εντελώς ενδεικτικά παραθέτω τους εξής πρόσφατους συνδέσμους:

<https://www.bbc.com/news/articles/cly3nyqx7xwo>

<https://www.bbc.com/news/articles/cx27dzv7znpo>

<https://www.bbc.com/news/videos/cwyn9291yv0o>

Οι ευθύνες της ισραηλινής κυβέρνησης, από αυτές που διερευνούν διεθνή δικαστήρια, είναι επίσης καλά τεκμηριωμένες. Άλλωστε, ίσως ποτέ πριν στην σύγχρονη ιστορία μια κυβέρνηση δεν διαφήμιζε τόσο ξεδιάντροπα σε όλο τον κόσμο την βούλησή της να παραβιάσει το διεθνές δίκαιο και ποτέ κανένας δικτάτορας δεν έμοιαζε να αντλεί μια τόσο παιδαριώδη ικανοποίηση προκαλώντας την διεθνή κοινή γνώμη σίγουρος ότι κανείς δεν μπορεί να τον αγγίξει όσο υποδηλώνει το αυτάρεσκο χαμόγελο του Νετανιάχου κάθε φορά που βγαίνει στην τηλεόραση.

Σε ποιο βαθμό όμως πρέπει να διαχωρίζουμε τις ευθύνες της ισραηλινής κυβέρνησης από τις ευθύνες του ισραηλινού λαού γενικά; Ισχύει άραγε αυτό που γράφτηκε πρόσφατα στον κυπριακό Φιλελεύθερο

(Γ. Σαββινίδης, 18/5/2025):

Παράλληλα, εντελώς άστοχη και άδικη είναι η ταύτιση ενός ολόκληρου λαού, όπως λ.χ. του ισραηλινού, με τις γενοκτονικές πρακτικές. Όπως δεν ταυτιζόταν όλος ο γερμανικός λαός με τον χιτλερισμό και το όραμα του *lebensraum*, ή δεν ταυτίζεται όλος ο ρωσικός λαός με την επαίσχυντη εισβολή στην Ουκρανία.

Κατ' αρχάς πρέπει να διευκρινίσουμε ότι κανένας λαός δεν φέρει ποτέ ποινική ευθύνη για τα πεπραγμένα των κυβερνήσεών του, ακόμα και αν την εξέλεξε. Συνακόλουθα κανένας λαός δεν μπορεί να τιμωρηθεί συλλογικά ή ατομικά, για εγκλήματα που διέπραξε το κράτος ή η πολιτική οντότητα στην οποία ανήκει. Ένας Γερμανός μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο θα ήταν ανεπίτρεπτο να φυλακιστεί, να εκτελεστεί ή να του επιβληθεί κάποιου είδους πρόστιμο ή άλλη ποινή απλώς και μόνο επειδή ήταν Γερμανός.

Ο λόγος για αυτό δεν είναι όμως ότι με βάση τις αρχές του κράτος δικαίου η ποινική ευθύνη είναι ατομική και πρέπει να αποδειχθεί για τον καθένα ατομικά. Γιατί στην πραγματικότητα με αυτήν την έννοια δεν θα ήταν δύσκολο να αποδείξει κανείς ότι αν όχι ο γερμανικός λαός, εκατομμύρια μεμονωμένοι Γερμανοί ήταν ένοχοι. Ο Χίτλερ κι ο Χίμλερ δεν έστειλαν προσωπικά 6 εκατομμύρια Εβραίους έναν έναν στο Άουσβιτς και τους θαλάμους αερίων, ούτε πιλόταραν τα αεροπλάνα που βομβάρδιζαν το Λονδίνο και τις άλλες αγγλικές πόλεις. Εκατομμύρια Γερμανοί τους ψήφισαν, έγιναν μέλη του ναζιστικού κόμματος, ρουφιάνεψαν τους γείτονές τους στην Γκεστάπο, έφτιαξαν τα τανκς που χρησιμοποιήθηκαν στο Ανατολικό μέτωπο, έχτισαν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και πολέμησαν για το Γ' Ράιχ μέχρι το τέλος. Κανένα από τα εγκλήματα του ναζισμού δεν θα είχε συμβεί χωρίς την ενεργή συμμετοχή τους. Δεν ήταν δύσκολο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο να βρει κανείς ποιοι ήταν αυτοί. Αρκεί να ξεκινούσε κοιτώντας τις λίστες των μελών του ναζιστικού κόμματος. Αν ένα μέλος της μαφίας ή μιας τρομοκρατικής οργάνωσης θεωρείται ένοχο δυνάμει της συμμετοχής του σ' αυτές τις οργανώσεις, ακόμα και αν δεν κράτησε ποτέ όπλο στα χέρια του, γιατί να μην ισχύει το ίδιο για τα μέλη μιας πολιτικής οντότητας που διαπράττει συστηματικά εγκλήματα;

Κι όμως δεν μπορεί να ισχύει το ίδιο. Ο λόγος έχει να κάνει με την ίδια την φύση της δικαιοσύνης. Σκοπός της δικαιοσύνης είναι η δημιουργία μιας ειρηνικής κοινωνίας, όπου τα μέλη της θα μπορούν να απολαμβάνουν τα αγαθά μιας πολιτισμένης ζωής. Αν όμως η δικαιοσύνη επιβάλλει σε μια κοινωνία οι μισοί να γίνουν δεσμοφύλακες ή δήμιοι των άλλων μισών (ή μια κοινωνία να γίνει δεσμοφύλακας ή δήμιος μιας άλλης) μια τέτοια ειρηνική κοινωνία είναι αδύνατη και η δικαιοσύνη διαστρέφει τον σκοπό της. Αντί να βάλει τέλος στον κύκλο του αίματος και της βίας τον τροφοδοτεί. Μόνο όποιος αντιλαμβάνεται την δικαιοσύνη μεταφυσικά, όπως κακή ώρα οι ακροδεξιοί στην Ισραηλινή κυβέρνηση, σαν μια κοσμική εξισορρόπηση του κακού πέρα απ' τον χώρο και τον χρόνο, μπορεί να θεωρεί ότι ένας λαός είναι ένοχος και πρέπει να τιμωρηθεί.

Φυσικά ένας λαός υφίσταται τις συνέπειες των επιλογών των κυβερνήσεών του, είτε τις εξέλεξε είτε όχι. Σε μια δημοκρατία ειδικά αυτό δεν είναι μόνο αναπόφευκτο, αλλά και θεμιτό. Γιατί σε αντίθεση

με την αντίληψη που επικρατεί στην πράξη μεταξύ των πολιτών στις αστικές δημοκρατίες, η ουσία της δημοκρατίας δεν είναι ότι ο λαός εκλέγει κάθε τόσο έναν φέρελπι Άι-Βασίλη που θα του φέρει την λίστα με τα δώρα, αλλά ότι παίρνει ο ίδιος την ευθύνη της διακυβέρνησής του, που εκφράζει την γενική του βούληση. Ακόμα και τότε όμως οι συνέπειες των λάθος επιλογών δεν πρέπει να θεωρηθούν κάποιου είδους τιμωρία, ανθρωπίνη ή θεία. Πρόκειται για μια σχέση αιτίου-αιτιατού, όχι εγκλήματος-ποινής.

Ενώ όμως ένας λαός δεν μπορεί να φέρει ποινική ευθύνη, φέρει ηθική ευθύνη. Ότι ειπώθηκε παραπάνω για τους Γερμανούς, ισχύει τηρουμένων των αναλογιών και για τους Ισραηλινούς (όχι τους Εβραίους, η ταύτιση ισραηλινών-Εβραίων είναι η ίδια ένας σιωνιστικός μύθος). Τίποτα από όσα γίνονται στην Γάζα δεν θα μπορούσε να συμβεί χωρίς την ενεργό συμμετοχή ή την ανοχή του μέσου Ισραηλινού. Ο Νετανιάχου θυμίζει, αλλά δεν είναι δικτάτορας. Εκλέχτηκε σε ελεύθερες εκλογές και δεν υπήρχε ποτέ καμιά αμφιβολία για τις θέσεις του στο Παλαιστινιακό, ούτε των θρησκευτικών κομμάτων που τον στηρίζουν. Ακόμα περισσότερο δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο ισραηλινός στρατός δεν αποτελείται από μισθοφόρους και τύπους που μαζέψανε απ' τις φυλακές, όπως το εκστρατευτικό σώμα του Πούτιν στην Ουκρανία. Είναι ένας στρατός πολιτών. Οι στρατιώτες που εφαρμόζουν τον αποκλεισμό (ενώ θα μπορούσαν οι ίδιοι να μεταφέρουν τρόφιμα στους αμάχους), που βομβαρδίζουν νοσοκομεία, που πυροβολούν νοσηλευτές του Ερυθρού Σταυρού και δημοσιογράφους είναι στην «κανονική» τους ζωή λογιστές, δικηγόροι, πληροφορικοί και δάσκαλοι. Είναι «φυσιολογικοί άνθρωποι», και η καλύτερη απόδειξη ότι δεν υπάρχει κανένα έγκλημα για το οποίο οι «εγκληματίες» στέλνονται στην φυλακή, που οι «φυσιολογικοί άνθρωποι» δεν διαπράττουν καλύτερα όταν έχουν την κάλυψη μιας στολής και μιας κυβέρνησης.

Λέγεται συχνά ότι ο ισραηλινός λαός δεν θέλει τον πόλεμο και τον Νετανιάχου. Αυτό είναι μόνο εν μέρει αλήθεια. Είναι αλήθεια ότι όλο και περισσότεροι επιθυμούν την λήξη του πολέμου, ότι έφεδροι αρνούνται να καταταχτούν και ότι γίνονται διαδηλώσεις. Όμως αυτές οι αντιδράσεις δεν πρέπει να παρεξηγηθούν ως αλληλεγγύη προς τον παλαιστινιακό λαό ή ένδειξη τύψεων συνείδησης. Όλοι οι Ισραηλινοί που έχουν μιλήσει γι' αυτό σε ελληνικά μέσα συμφωνούν ότι οι συμπατριώτες τους έχουν κουραστεί απ' τις επιπτώσεις που ο πόλεμος έχει για τους ίδιους και τους ομήρους και θεωρούν, σωστά, ότι συνεχίζεται χάριν της πολιτικής επιβίωσης του Νετανιάχου, διευκρινίζουν όμως ότι οι περισσότεροι Ισραηλινοί δεν ενδιαφέρονται για το τί γίνεται στην Γάζα (βλέπε π.χ. συνέντευξη του Γκιντεόν Λεβί στην [Καθημερινή](#)). Τα κόμματα της ισραηλινής αντιπολίτευσης επίσης δεν διαφέρουν ουσιαστικά με την τωρινή κυβέρνηση στο Παλαιστινιακό. Για την πλειοψηφία της κοινής γνώμης, οι Παλαιστίνιοι δεν είναι άνθρωποι. Λίγοι είναι εκείνοι οι δίκαιοι και γενναίοι που διαμαρτύρονται για την σφαγή στην Γάζα, ρισκάροντας την κατακραυγή των συμπολιτών τους και την καταστολή της κυβέρνησής τους.

Δεν χρειάζεται κανείς να συμμετέχει όμως ενεργά για να φέρει ηθική ευθύνη. Όλοι αυτοί που έρχονται στην Ελλάδα από το Ισραήλ για τουρισμό δεν φέρουν ηθική ευθύνη για όσα συμβαίνουν; Μπορεί να είναι οι καλύτεροι άνθρωποι στον κόσμο, στοργικοί πατεράδες και αφοσιωμένες κόρες,

μπορεί να μην ψήφισαν ποτέ Νετανιάχου, να μην υπηρέτησαν ποτέ στον ισραηλινό στρατό. Και μόνο το γεγονός ότι την στιγμή που η κυβέρνησή τους αφήνει παιδιά να πεθαίνουν απ' την πείνα λίγα χιλιόμετρα μακριά απ' τα σπίτια τους, αυτοί επιλέγουν να ξεσκάσουν στο εξωτερικό, να χαρούν τον ήλιο και την θάλασσα, να δοκιμάσουν τις τοπικές λιχουδιές, δεν τους καθιστά υπεύθυνους, δεν είναι σημάδι απανθρωπιάς;

Το 1947 ο Χανς Φαλάντα, ένας Γερμανός συγγραφέας που επέλεξε να μείνει στην Γερμανία τα χρόνια του ναζισμού, δημοσίευσε ένα μυθιστόρημα με τίτλο *Ο καθένας πεθαίνει για τον εαυτό του* (στα ελληνικά δημοσιεύτηκε ως *Μόνος στο Βερολίνο*). Αφηγείται την ιστορία ενός ζευγαριού ηλικιωμένων που αποφασίζουν να αντισταθούν στον ναζισμό διανέμοντας κάρτες με αντιναζιστικά συνθήματα. Κανείς όμως δεν συγκινείται, συλλαμβάνονται απ' την Γκεστάπο και εκτελούνται. Σε αντίθεση με άλλα πιο διάσημα μυθιστορήματα δεν μιλάει ούτε για το Ολοκαύτωμα ούτε για τον πόλεμο. Θέμα του είναι η ζωή των απλών Γερμανών πίσω στα μετόπισθεν. Δείχνει το πώς οι περισσότεροι κοιτούσαν να ανελιχθούν μέσα απ' το ναζιστικό κόμμα, να βάλουν στο χέρι τις περιουσίες των Εβραίων γειτόνων τους και προπάντων να μην μπλέξουν. Είναι νομίζω το πιο γενναίο μυθιστόρημα που γράφτηκε για τον Ναζισμό. Γιατί ακόμα πιο γενναίο απ' το να μιλήσεις για τα εγκλήματα που διαπράχθηκαν εναντίον σου είναι να μιλήσεις για τα εγκλήματα στα οποία ήσουν παρών, αλλά δεν έκανες τίποτα, ή ακόμα χειρότερα ήσουν συνένοχος. Το μυθιστόρημα δεν είχε μεγάλη επιτυχία όταν κυκλοφόρησε. Οι αναγνώστες κατάλαβαν ότι ο συγγραφέας μιλούσε γι' αυτούς και δεν τους άρεσε. Ότι οι Ναζί στο βιβλίο δεν ήταν κάποια αιματοβαμμένα τέρατα που απαγχονίστηκαν στις δίκες της Νυρεμβέργης ή κρύβονταν κάπου στην Αργεντινή, ότι ο Φαλάντα τους θύμιζε κάτι που δεν ήθελαν να θυμούνται: εμείς ήμασταν οι Ναζί.

Η ηθική ευθύνη δεν είναι κάτι που επιδικάζει κανένα δικαστήριο, ούτε συνεπάγεται υλικές ποινές. Είναι το αόρατο βάρος της συνειδητοποίησης ότι ακόμα και τεράστια εγκλήματα όπως η γενοκτονία ενός λαού ξεκινάν απ' τις αποφάσεις εκατομμυρίων συνηθισμένων ανθρώπων, που η ιστορία δεν θα καταγράψει ποτέ τα ονόματά τους, δηλαδή από τις αποφάσεις του καθενός από μας ξεχωριστά. Γι' αυτό δεν μπορούμε να διαχωρίζουμε τελείως τον ισραηλινό λαό απ' τις γενοκτονικές πρακτικές της κυβέρνησής του. Οφείλουμε να απέχουμε από κάθε βία και δίωξη εναντίον απλών ανθρώπων, από κάθε εμπάθεια εναντίον κάποιου απλώς λόγω της χώρας καταγωγής του. Αλλά δεν έχουμε καμιά υποχρέωση, το αντίθετο, να τους προστατέψουμε απ' την ηθική τους ευθύνη, να μην τους θυμίζουμε μέχρι να σταματήσει όλο αυτό τον ρόλο που οι ίδιοι φέρουν για την γενοκτονία στην Γάζα. Να τους ψυχαγωγούμε σε τουριστικά θέρετρα και πολιτιστικές εκδηλώσεις, να τους βοηθάμε να θάψουν το κεφάλι στην άμμο, να προσποιούνται ότι δεν τρέχει τίποτα.

Οι ηθικολόγοι ασχολούνται μονίμως με την ηθική ευθύνη των άλλων, αλλά πάντα η πιο σημαντική είναι η δική μας. Όταν κάνουμε μπίζνες με το Ισραήλ, όταν καλωσορίζουμε το κρουαζιερόπλοιο απ' το Τελ Αβίβ, όταν παρευρισκόμαστε στις εκδηλώσεις που διοργανώνει η ισραηλινή πρεσβεία, οφείλουμε να αναμετρηθούμε με την δική μας ηθική ευθύνη. Γιατί είτε το Ισραήλ καταφέρει να εξοντώσει όλους τους Παλαιστίνιους της Γάζας είτε όχι, κάποια μέρα θα μας ρωτήσουν πού ήμασταν

και τι κάναμε όταν συνέβαινε ένα απ' τα χειρότερα εγκλήματα της εποχής μας. Και πρέπει να σκεφτούμε πολύ σοβαρά αν η απάντηση που θέλουμε να δώσουμε είναι: «Έβλεπα το τραγούδι του Ισραήλ στην Γιουροβίζιον».